

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 50 (1964)

Artikel: Josef Balthasar de Vincenz : sias stentas e ses plans per colonisar
Grischuns en Spagna, 1817
Autor: Defuns, Marcus / Maissen, Alfons
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882000>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 06.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

IL BARUN J.B. VINCENS DE FRIBERG

(1789-1858)

Colonel en survetsch della Spagna

JOSEF BALTHASAR DE VINCENZ

sias stentas e ses plans per colonisar
Grischuns en Spagna, 1817

DA MARCUS DEFUNS

Introduciu e documentau
DA AUGUSTIN MAISSEN

¹ J. Müller, *Recherches sur l'histoire de la Suisse romande*, t. 1, p. 10-11.

² Alexander Pfister, *Partidos e combates de la Liga Griega*, *Anales* 10, 1926, p. 32 ff.

COLONEL J. B. VINCENZ, BARUN DE FRIBERG

IL BARUN J. B. VINCENS DE FRIBERG (1789–1858)

Colonel en survetsch della Spagna

DA AUGUSTIN MAISSEN

Relaziuns reticohispanas

Las pli veglias relaziuns dils Grischuns cun Spagna ein quellas dil pelegrinadi alla illustra fossa dil patrun hispanic sogn Giacun d'Engalizia. Las retschercas de P. Iso Müller¹ relatan d'ina roscha pelegrins romontschs ord varias pleivs sursilvanas che han fatg la stentusa e liunga «via de s. Giacun». Il cult de Compostela semanifesta era en nies art sacral: statuas, altars, caplutas dedicai al sogn dil fest e cochiglia, milsanavon certs fragments de canzuns e legendas compostelanas.

Historicamein pli impurtont ei stau il contact politic-militar denter las Treis Ligias ed igl imperi spagnol dils Austriacs e Burbons. Las capitulaziuns militaras ed ils patgs politics, surtut quel de Milaun dils 1639, han dau alla pintga republica grischuna impurtonza internazionala. Quei era il temps che la Cuort de Madrid manteneva ambasadurs residenzials a Cuera! La Spagna, cun sias posiziuns strategicas el ducat de Milaun e sia alianza cun l'Austria, concurreva cun Frontscha e Vaniescha per la favur dils «Signurs Grischuns» e lur pass de transit. Surtut ella catolica Ligia Grischa quintava la Spagna cun famiglias dedicadas a sia politica. Ils pli stabels amitgs della Spagna ein stai ils dus caus-ligia Luzi de Mont e Clau Maissen ed il canoni Mattias Sgier. Famiglias che han dau officiers als Retgs Catolics ein stadas quellas dils de Florin, dils de Capol, de Schorsch ed autras enteifer la Ligia Grischa.²

En tierz liug fuss aunc de menzionar las relaziuns commercialas e culturalas dils tschentaners 19 e 20. Pintgas colonias

¹ Iso Müller, *Bündner Fern-Wallfahrten des 16.—18. Jahrhunderts*, Bündner Monatsblatt 1956, No. 1, p. 20—27.

² Alexander Pfister, *Partidas e combats ella Ligia Grischa*, Annalas 40, 1926, p. 83 ff.

romontschas vegnan stabilidas da caffetiers, patissiers e hoteliers a Madrid ed en auters marcaus spagnols. Culturalmein entran surtut Caspar Decurtins e sur Flurin Camathias en contact cun poets e menaders della «Renaixença», — il resvegli catalan.³

Remarcas genealogic-biograficas

Il material original che Marcus Defuns porta ella lavur suandonta en fuorma concisa ei buca mo in apportament de grond interess arisguard in militar sursilvan, mo surtut de valeta economic-sociologica, essend ina nova contribuziun alla historia dell'emigraziun grischuna e sursilvana. Era linguisticamein porchas quei tractat in bi exempel dell'influenza spagnola sil scriver d'in giuven Sursilvan che ha passau ils megliers trent'onns de sia veta en Spagna. Pér la lectura digl extensiv original lubess in studi comparativ pli profund. Già perdetgas de quei agen retohispanssem fussen plaids sco: *desventireivels*, *verdadera*, *la marcha*, *Espagnia*, *aduanas Espagnola*, *echivocatiun*, *despreci*, *naschen*, *Botega* etc.

Nossa incumbensa ei denton de fundamentar la historia de J. B. de Vincens cun in per remarcas genealogic-biograficas. Ina survesta genealogica della schlatteina (de) Vincens ha Major Pieder Anton Vincenz contribuì agl *Almanac Genealogic Svizzer* de 1933⁴. Las differentas lingias sursilvanas sesentas a Sumvitg(+), Trun, Schlans, Siat e Luven stattan en in connex zun labil, già sch'ins sa ch'il frequent num Vincenz sa sesviluppar en mintga vitg en moda independenta ad in patronim Vincenz > Vintschegn e lur scursanidas Tschegn, Ceing, Centz, Cing, Zing, e finalmein ad in diminutiv Tschienghet e semegliontas fuor-mas.⁵

La pli impurtanta famiglia dal pugn de vesta historic ei stada quella de Siat ch'era vegnida nobilitada 1726 dagl Imperatur

³ Karl Fry, *Kaspar Decurtins*, — *der Löwe von Truns*, vol. 2, Thomas Verlag Turitg, 1952, p. 279. — IGL ISCHI, *Caspar Decurtins / Flurin Camathias*, vol. 6, p. 146—178.

⁴ P. A. Vincenz, *Genealogia «Vincenz und v. Vincenz»* en: *Schweizerisches Geschlechterbuch*, vol. 5, 1933, p. 936—943.

⁵ Augustin Maissen, *Ils diminutivs sin -et a Sumvitg*, Ischi 50, 1964.

cun il predicat *Vincens de Fri(d)berg*. Il cau della Ligia Grischa Gion de Vincens, plirs canonis e cameriers episcopals han dau luster a lur casa. Autras famiglias Vincens han produciu p. ex. a Sumvig in mistral della Cadi (Luregn Vincens, 1553); a Schlans plirs officiers en survetsch franzos; ad Andiaast in uestg de Cuera en nies temps.

Igl autur digl interessant «*Meum Scret*» che suonda era buca in member della famiglia baronila de Siat, extinta 1743. Fundatur de sia lingia ei tenor P. A. Vincenz in Geli Mattias Vincenz entuorn 1660. Dal sboz genealogic⁶ seresulta:

Matthias Antoni

Capitani en survetsch de Frontscha

Josef Balthasar (1789—1858)

Colonel Lit. en survetsch de Spagna
Nobilitaus 1817 cun titel barun de Friberg
Cavalier digl uorden de San Hermenegildo etc.

oo I. Mari Nesa Camenisch de Ladir
II. Maria Magdalena Huonder de Mustér

Emanuel (1823—1884)

Capt. en surv. papal
oo Henrica de Castelberg
de Muster

descendenza

feminina tras alianzas
cun las famiglias Willi
a Domat, Vincenz a Trun,
e Huonder a Mustér

Francestg Anton (1837—1902)

Lit. en surv. papal e major della
milissa grischuna
oo Ida Rosalia Luthiger de Zug

descendenza

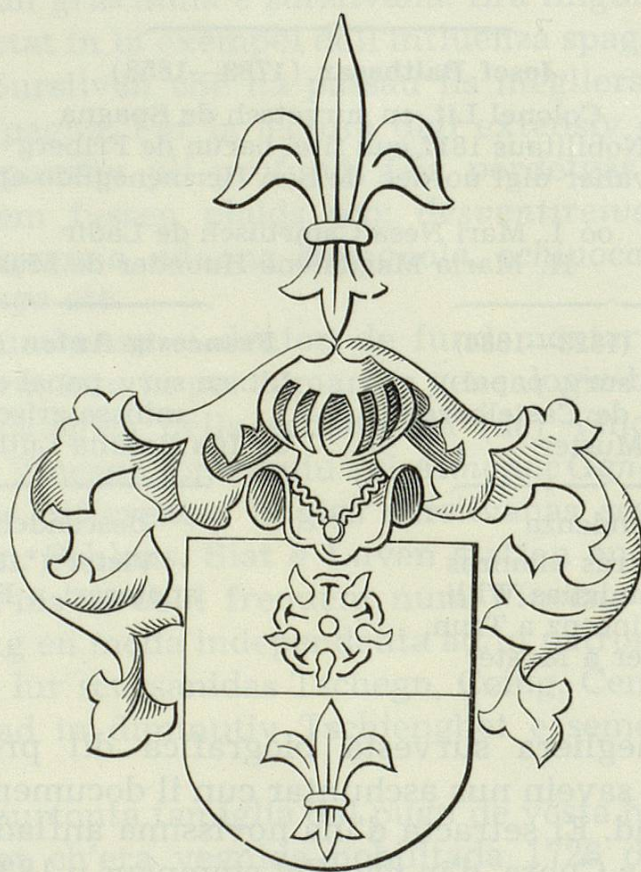
Victor (*1883)
apotecari a Basilea

Bein la megliera survesta biografica dil protagonist dil «*Meum Scret*» savein nus aschuntar cun il document che suonda en sia entiradad. Ei setracta d'ina novissima anflada ella biblioteca cantonala a Cuera, d'in pamflet stampaus u 1835 ni probabel enzatgei pli tard e titulaus: *OBRIST VINCENS, FREYHERR v. FRIBERG*.⁷ Sch'ins pareglia il stil hispanisont de quei pamflet

⁶ P. A. Vincenz, l. c., e *Sammlung rhätischer Geschlechter*, Cuera, G. Hitz, 1847, p. 229—230.

⁷ Pamflet, folio de 4 paginas, *Obrist Vincens, Freyherr v. Friberg*, sut la sigla Biblioteca cantonala: ABd 107⁶.

romontsch cun quel dil «Meum Scret», vegn ins strusch a tuccar ord noda cun pretender ch'igl autur de quei sboz biografic (minus il «Manifests de sias campagnas e distinctiuns», alla fin) seigi negin auter che J. B. de Vincenz sez; ei setractass pia d'ina *autobiografia anonima*, gest sco il «Meum Scret» ei ina *auto-defensiun anonima* da Vincenz. Ton pli impurtonta ei la re-ediziun de quei pamflet che dat meglier sclariment sur dil character de nies ault officier sursilvan en Spagna: sias bravuras e tgabarcladas, ses merets e sias exageraziuns, insumma, sia personalitad de ferma imaginaziun e de gronds contrasts.

Vincenz

OBRIST VINCENS, FREYHERR V. FRIBERG

Les bonnes louanges sont celles que vous me donnerez en mon absence, si je suis assez heureux pour en mériter.

TELEMAQUE

Sin express garegiar d'in u l'auter amitg e bien encoschent ritscheiv'il public cau ina cuorta notitia biographica de nies compatriot Signur Obrist Vincens, Freyherr v. Friberg, tucont tier sia cariera militara. — Umens de fortuna, talens e distinctiun ein ina prospereivla jerta della patria. Perquei auden e vessen buns patriots guiss bugien ils lauds de ses compatriots, konzun aschi lonsch sco quels ein vers giests e meritai. Ei gl'ei desperas ina fantauna de consolatiun per las paupras montognias grischunas, sche biars de noss enconoschens sedistingueschan elg jester e portan nautier buns sucuors pecuniars tras rechas pansiuns. Aschia nies Obrist v. Friberg.

Anno 1805 ils 26 de Maig eis el passaus en survetsch della cruna de Spagna, prosequiu cun bravuras, e finiu gl'onn 1835 ils 30 de September. Per sia cariera militara en cuors de quei temps ha el oteniu dal ministeri d'ujarra suondonta testimonianza de honor e contentiensa.

Dalla picca ensi tocca sin las dublas epuletas ha signur Obrist Vincens dil Cantun Grischun, burgeis de Siat e signur de Friberg surviu fideivlamegn. Tutts ses avanzamens een stai il premi de ses distingui survetschs e bein secontener. Per siu gron iffer militar e buna giustia, sco era per sia perseveront' exactadat enten far sias obligatiuns, cuort per ses bials merits ha el survigniu las principalas plazas dil Regiment. Bucca meins ha sia taffradat en grons e biars prigels fatg el vengonz, ch'el en ping temps ei vignius condecoraus cun ils previlgiai uffecis de siu cuors schi honorific. Schon en paucs onns eis el staus Gron-Major de cavaleria e biagadas Comandant de Hussars, ils quals el ha organisau, survintschent mellis obstachels e grondas difficultats e figient quels brillar en differentas battaglias, nua ch'el ha mussau sias oreifras dispositiuns sco Chef e sia terglischonta curascha sco schuldau.

Sia stateivladat, perseveronza, exactezza ei stada de tutt temps franca e brilanta d'adimplir ils duers militars. El ardeva de gron fiug et iffer de adina vignir postaus ent'ils pli prigulus loghens de camp et ujarra talvisa ch'el ha contestau denter ses comilitons il pli curaschus e denter ils taffers il distinguiu, sco muossan perdetgias e testimonianzas de siu Monarch. En consequenza de tutt quei eis el vignius ligius dal Generalisimus sco siu Edecan. En grevas afferas, calamitats

e viultas d'ujarra, sco era en eventuals cass E. g. barschamens, eis el cun mintgia occasiun sepresentaus alla fronta; e sez il temps della Cholera ha el bucca temiu de prender si della gassa papers affons bandunai, et ha quels generusamegn vestgiu e manteniu entochen che quella sgarschura malatia ei calada. Ver inimitg dellas revolutionis ha el susteniu adina la legitima auctoritat, e quei savens cun evidentissim prigel de perder libertat e vetta schibein ch'el voleva vignir godegniaus dellas factiuns savens tras las pli ecletantas emper-mischuns.

Finalmegn suenter haver serviu sut la cruna de Spagna varga 30 onns, sexponent cun spada enta maun e presentont siu pezz a bajonettas, ballas, fiug et havent spons siu saung en differentas battaglias per siu retg, tuorn'el prosperus e compogniaus cun bials resultats de sias bravuras en sia chara patria; ei aber ferton de siu bien Monarch bucca vignius metts enten emblidanza sonder ritscheiva de quel annualmegn per sias honors e decoratiuns 270 fl., dapli 1080 fl. per fideivel survetsch, che fa ensemen ina annuala pensiun de 1800 fl. vetta duronta. E suenter sia mort retscheiv'ina tiarza de quei sia Signura a ses affons. El lai anavos en Spagna biars amitgs, che deploreschan sia assenza sco d'in bien frar de camp, e sco ludeivla pardetgia ch'el seigi d'ina tiarra fritgeivla de bravs militars. Et ussa per bien de sia patria ha el porschiu e porscha siu valerus et experimentau bratsch de schuldau e speranza era sias forzas economicas per bien et agit de ses compatriots.

Manifests de sias campagnias e distinctiuns

Signur Obrist Vincens v. Friberg ha fatg 15 campagnias, giu 18 blasuras, priu taframegn 6 canuns e duas fanas dilig inimitg, liberau la vetta dil Generalissim, cun il qual el ei staus general-adjutant, emprem Edecan circa 5 onns. Per sess survetschs e marets eis el vignius condecoraus cun la gronda e destinguida stailla della fideivladat pensionada; e cun autras 4 cruschs de honor. El ei staus Inspectur-Chef de tuttas milizias urbanas de Catalonia; Secretari dil cusselg de finanzas e fortificatiun della armada, e vice Praesident dell'Hoh-Camar dils Svizzers. Enten tutts quels 30 onns, 4 meins e 6 gis eis el mai staus arrestaus niang ina minuta, ni survigniu reprimandas de ses superiors, dils quals el ha maritau tutt laud sco sees bials attestats giustifichesch.

Dau ent'ilg Real-Palast de Madrid ils 31 de September 1835.

Il Minister della ujarra
Herzog de Humada

JOSEF BALTHASAR DE VINCENZ

sias stentas e ses plans per colonisar Grischuns en Spagna, 1817

da MARCUS DEFUNS

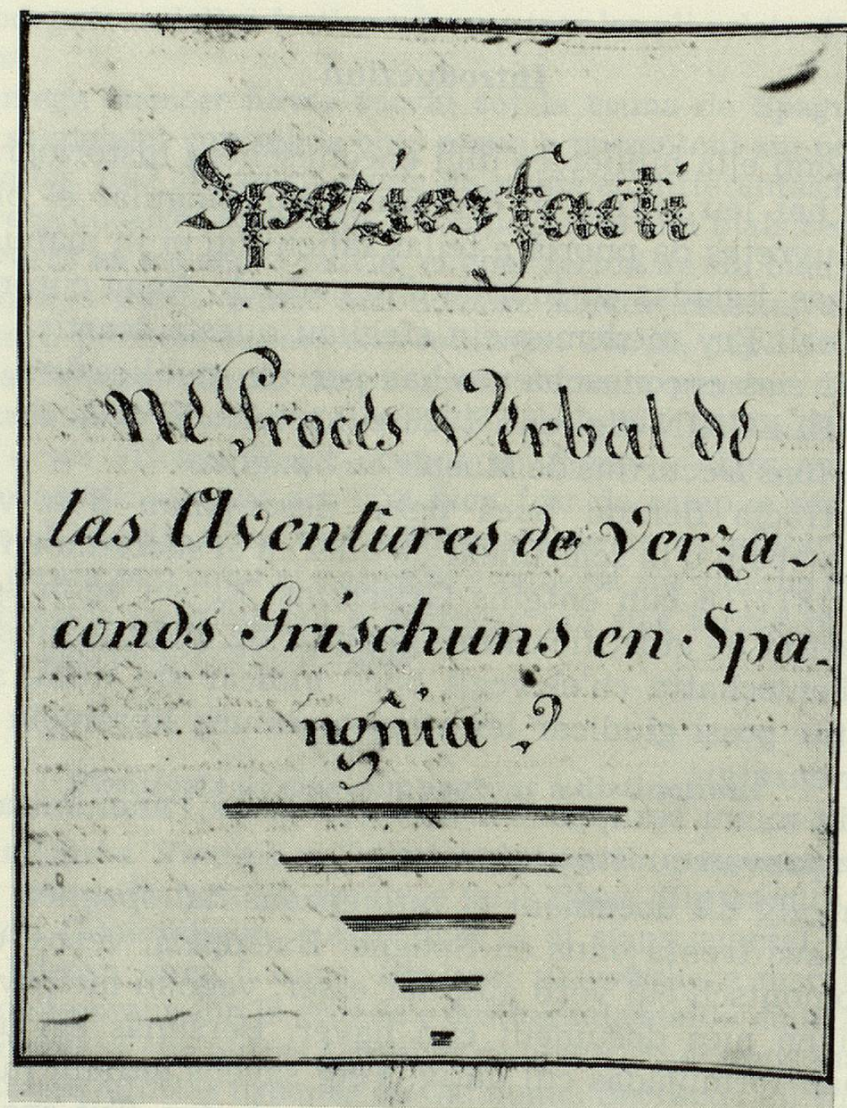
Introducziun

Sfegliond ella biblioteca digl enconuschent historiograf P. A. Vincenz, hai jeu anflau in document zun singular el pli davos cantun, cuvretgs da puorla e teilas falien. Igl ei in manuscret de 175 paginas, ligiadas en fuorma d'in cudisch. Avon curonta onns ha sur Carli Fry medemamein sfegliau questa scartira e sortiu lunderora sias enconuschientschas per ina publicaziun, compa-rida el PELEGRIN digl onn 1923 cul tetel: «Il viadi de collecta de P. Ildefons Decurtins de Mustér en Spagna.»

Ei setracta denton buca della descripziun d'in viadi en Spagna, mobein d'in sclariment de quei ch'ei succediu en Spagna ils onns 1817/18 cun entgins Grischuns. El ver senn setract'ei d'ina scartira de giustificaziun. Igl autur de quest manuscret declara all'entschatta ch'el vegli buca indicar siu num, sinaquei ch'il lectur possi giudicar las expectoraziuns libramein e senza offender enzatgi.

A miu meini sezuppa Vincenz sez davos l'anonimitad. Treis fatgs comprovan questa pretensiun:

- il lungatg dil document ei influenzaus dal spagnol. Vincenz era staus trenta onns en Spagna. Exempels: verbs, conjugai en romontsch cul verb auxiliar esser, vegnan meinsvart conjugai en nies document cun haver. Persunas egl accusativ vegnan formuladas cul dativ. Fetg savens anflein nus mo in consonant nua ch'ei stat en romontsch dus. Tut specialitads dil lungatg spagnol!
- il lungatg romontsch, applicaus en quest document, ei tipicamein quel della Foppa. Vincenz era de Siat. Exempels: il particip passau vegn formaus cun la terminaziun *eu/eus*, enstagl *iu/ius*, ei enstagl *ai*.
- il document paleisa numerus detagls che sulet il compigliau pudeva saver. E quel era Vincenz.

Secunda pagina dil cudisch manuscret MEUM SCRET

Exempel: La scena nua che Vinzenz vegn retscharts en audienza da Sia maiestad, Ferdinand VII, retg de Spagna.

Il frontispezi en diversa scartira manuscretta secloma sco suonda:

Meum scret

Igl qual conteng ina copiatium de diferents interessants Documents Collochay et mes giu quels en Ramonsch, cun leu speras ina querta Relatiun relativva à quei ch'ei passau cun ils Grischuns che han i en Spagnia.

Quei chei diventau con quels leu en, che quels chen Geleiti turnei anó, han tschau hora de requintar leu ora; et aschia per saver la entira Historia meunca ei Leigier tut quei cha veng cheu suenter, 1818.

La secunda pagina porta il tetel:

Speziesfacti

ne Proces Verbal de las Aventures de verzaonds Grischuns en Spagnia. —

Schizun agl autur de quest document ha siu lungatg romontsch pariu empau fasierlis, fa el gie posteriuramein la remarka:

En riguard dilg lungaitg empiarel jeu mo: tgi sa dir, eigliei bucca suenter las reglas, nua chei exista naginas? Sco ina respectabla buna persuna scheva.

Nus publichein il document, selubend d'adattar certas parts, scursanend il text tscheu e leu e reproducend entgins passus verbalmein che paran avantagius e tipics per l'enconuschientscha dil patertgar e formular en lungatg romontsch d'avon tschientschunconta onns.

Essend che quasi tuttas nossas enconuschientschas cheu representadas sebasan sil numnau manuscret, savein nus desister d'ina documentaziun detagliada. Il lectur anfla tala parzialmein en la lavur de pader Iso Müller:

«Die Abtei Disentis und die westeuropäischen Höfe im Zeitalter der Restauration».¹

¹ Bündner Monatsblatt No 1/2, 1964, pag. 17 ss

25.
Caspas 10%, clarans 335, beiffigia gronda 208, nusspar
329, e perqui la suma dily donn ai prociada Juridica:
ming 5.50000 p. Per confirmatiun de quei che ainsigi
la vendat metten nus sott ilz sigil et. et.

Maffter ilz 7. de Feb. de Ludovic Carigiell =
1817.

In chancilleria, dily Cantun Gresskun Postfischeska Valoi:
la sutapittuun et sigil del Cummin dela Cadi.

My Ambassadeur de Espagnia Sub Suttapreter Postfischer
ily Samilondan

Scheniz ilz 26. de Mars 1817

(L.S.)

M. Soliment General et
Minister de Sa. Majestad Catholica
en Chancilleria
= Nazari Roding =

Als effets della avon nummada plenipotenza ci foun
tenor las circumstanzas mirablas en la quala la Espagnia
senslava manter la guerra, sumeter quella a navos paupai
frenta naging freig con ilz Reverend^m Pader Theophonus chei sus
entochen la Chancilleria de Maffter, aily qual ha ilz Vincenz
dau la bief che suonda

Madrid ilz 20. de agust de 1817.

Sej^m Heron dela Vincenza de Maffter!

Essa ami ingrand displegher di fterur sumar a navos bapen
naging freig las Memorial, Els por disuon de quellas varits con
ilz Signer P. Theophonus de Cathena; jenu Sundel fteru Cantens de
vor supren populo las brigas atengual Cuglth, che lur comi-
jenu la dau ami; mai che ei hagi nuda Cuglth ad Elz.
Sundell adina et.

Post. Co. Vincenz Freyburg

Facsimile d'ina pagina dil MEUM SECRET

Origin e carriera de J. B. de Vincenz

Igl onn de 1789, 26 de Juni eissei nascheu en Siath Cantun Grischun in tal Balzer Gioseph de Vincenz, dina casa ilustra mo bucca recha, et en ses giuvens onns eissei nueta remarcabel, auter che el deva dencanuscher che in dii ner auter dueva dar enzatgei de extraordinari, per via de sias extra...

Havend piars il bab en ses pli giuvens onns, e stuend pitir sut las diras relaziuns evocadas dal temps d'uiara, serenda Balzer igl onn 1800, in mattatsch d'endisch onns, en Giadina per fadigiar sez siu paun de mintgadi. El havèva leuen in frar che surveva schuldau el regiment de Salis. Fagend ad officiers e schuldada il survetsch d'ordonanza, reussescha ei ad el de setrer vi sesez. A casa eran aunc maguns fomentai avunda che turmentavan il cor della mumma. Probablamein ha gia questa emprema sentupada cul militer evocau en Vincenz sia affecziun per quella clamada. Denton havess franc era el da quei temps ca semiau ch'el termineschi sia carriera militar sco colonel en survetsch spagnol. Irrumpend ils Franzos en Giadina, sto Balzer fugir e retuorna curaschusamein a casa, a Siat.

Tschun onns pli tard. Balzer ei in giuven mat plein forzas e plans. A casa era ei memia pauc per viver e memia bia per murir. Tgei far cheu? Emigrar, quei era la suletta soluziun da gliez temps. Ils 19 de mars 1805 va Balzer schuldau en Spagna. Igl ei clar ch'ils Grischuns serendevan en survetsch tier tiaras adversarias al «grond disturbader della pasch europeica», haveva gie era lez ordinau l'Invasiun franzosa en Surselva. Tut quei ch'era franzos stueva reghegliar el Romontsch sentiments de vendetga.

A Lucerna vegn Balzer Vincenz recrtaus el regiment de Troxler e serenda ensem cun biars auters enviers las Pireneas, enviers la «tiara della Cucagna». Mo quella tiara era curdada els embrugls d'ina uiara sgarscheivla, d'ina guerrila sanguinusa sco l'istoria demuossa mo darar zatgei semegliont. All'entschatta maglia il giuven grischun in asch paun el survetsch spagnol. Co fuss ei auter pusseivel. Il manuscret di:

...et per lura ha el entschiet a ver ilg mund, senflond senza saver nagins lungaigs, auter che ilg seu che surveva de paug et eung despreciaus dils auters officiers, quei vol gir bucca de tuts, che figieven cussegls sche ei desen schar vignir el en lur compagnia ner

bucca, leu speras veva el eung gronda abilidad de emprender ilg exercieren, veva eung la moda de ir sco era dissaus a casa, che ilg Oberst sez scheva eiglei don per quei giuven, et figei che el prendi ina outra moda de ir.

Per cletg sesanfla medemamein siu frar pli vegl a Cartagena, schiglioc matei che la malsogna nazionala dils Svizzers e surtut dils Romontschs, igl schar encrescher, havess beingleiti giu taccau nies bien giuven. Essend ch'il regiment de Troxler aveva negina relaziun cul cantun Grischun, pia ch'in avanzament era exclaus, sedecidan ils dus Vincenz de returnar a casa. Els obtegnan in congedi ded otg meins cun la cuncina de recrutar en tiara romontscha novs giuvens per il survetsch militar spagnol.

Anavos en Surselva, reussescha ei als dus Vincenz de gudignar sis auters giuvens della Cadi per il survetsch jester. Calonda mars 1806 serendan els tuts a Glion e vinavon tochen Lucerna. Leu ha il colonel e posteriur general Nazari de Reding engaschau ils giuvens grischuns per siu regiment, pretendend haver il sulet dretg de recrutar Grischuns per la Spagna. Vincenz Balzer vegn numnaus cadet. Quella ga serendan ils Grischuns tochen Malaga. Gia il november sissu obtegn Vincenz las cordas de litinent el regiment de Reding. Il survetsch empeila il giuven-officier romontsch beingleiti a Granada, nua ch'el daventa in-structur della truppa de defensiu.

1808 mida Vincenz regiment d'aventond cheutras premlitinent. Ils 27 de mars 1809 vegn el fatgs prischunier a Ciudad Real, mo ei reussescha agli de fugir dagl inimitg.

En las battaglias famusas de Aranjuez e d'Almonasid se-distingua Vincenz talmein ch'el obtegn duas menziuns ded aur. En ina suandonta lutga ha el demussau tonta curascha ch'el daventa cavalier della crusch dil meret militaric. Il november sissu vegn Vincenz blessaus grevamein.

1811 daventa Vincenz capitani de cavalleria, in onn suenter grond maior el regiment de husars de Leon. El sez di enzanua che tut ses avanzaments seigien stai il premi de ses distingui survetschs e de sia excellenta conduita aschia ch'el seigi nuota staus debitor als caprezis della fortuna.

1814. Il grond despot Napoleon ei curdaus! Finalmein pasch el reginavel spagnol. La tiara respira puspei, revegnend plaun plaunet dallas sgarscheivlas fridas che l'uiara ha purtau. Per

tuts munta quei spindrament ton desiderau. Sulet ina categoria de glied daventa entras la pasch inutila: il militer. Schuldada ed officiers vegnan relaschai. Cun ina frida sesanflan roschas a mesa via senza lavur e gudogn. Era grond maior Balzer Josef de Vincenz obtegn il document de relasch. Mo Vincenz era buca paregiaus de returnar a casa, en ina tiara che suffreva pir che mai sut las trestas consequenzas dell'uiara. Tgei leva el encurir leu? Per privatisar era el aunc memia giuvens e possedeve buca la rauba necessaria. Da l'auter maun sperava Vincenz matei puder continuar la carriera, haveva el tochen uss giu tal success, cun ventgatschun onns grond maior!

Vincenz serenda a Madrid per far valer el dretg liug ses grond merets. Malgrad tuttas circumstanzias disfavoreivlas, reussescha ei agl officier grischun de mantener siu survetsch. Denton sto el prender en cumpra ina leva degradaziun. El vegn decretaus emprem capitani el regiment de Kayser.

Esend temps de Pasch, et remuneraus de sias fatigias de la Uiarra cun ina buna Plaza che dat a del dus talers a dii, et per sia buna conducta tenuta posedeva ina gronda suma de daners, sche gie che las Pagas mavan mal, sche ha el schau vignir endamen sia Famillia che el veva schon de biars onns naginas novas, et tumeva che ella pudes senflar en gronds basengs et sin quei termeta ciunconta schilterdublas entras in Wexchel termes agli Sigr. Oberst Paul de Toggembourg, per ils baseins de sia muma, entochen che el arriveschi a casa sez en persuna. Perquei sollicitescha el per ina Lubientscha de S. M. de din onn per puder ira en sia chara Patria, la qualla ei coninagada vignida concedida con sia entira paga, sco sche el stes tier ilg Regiment.

Ils 6 de matg 1816 semetta Vincenz sin viadi ed arriva en tschun jamnas a Cuera.

Daven de Cuerra eisel eus tochen seu leug natal de Siath, affla cun grond legarment sia chara muma et sora en las pli grondas misergias che sepon vegnir imaginadas. Quels de seu leug saveven buca tgei quei fus, sche ei fusi in siemi, ner buca, particularmeng quels che en ses giuvens onns vevan encunischeu el.

La glied de Siat han fatg egls gros, beneventond igl emigrau e daditg emblidau. Capeivel che la vegnida de capitani de Vincenz fa la curella tras l'entira val. En in dai sederasa la fama ch'il Vincenz seigi returnaus dalla tiara della Cucagna nua ch'el hagi fatg ina termenta fortuna.

Il congedi de J. B. de Vincenz en Surselva

1817, onn de fomaz, onn de miseria. Igl onn avon era la raccolta fallida totalmein. La primavera suenter vuleva il sulegr nungrazia comparer. Duas gadas ei la neiv vegnida el decuors della stad tochen Rein. Certas alps han stuiu vegnir scargadas tschun e sis gadas muort las trentina bischas de quella stad. Tscheu e leu han ins perfin stuiu torrer il graun sin pegna per obtener in fretg madir.

Sper quella miseria occasiunala punschevan aunc las plagas dell'Invasiun franzosa en Surselva. Mustér era vegniu arsentau, la claustra barschada, ils vitgs plinengiu spogliai. Ils schuobacheclers eran vegni reteni al confin e renviai a casa.

Miseria dapertut! Situaziun desperonta! Cun grev cor tschaffan ils giuvens, ils curaschus, il fest de viadi ed emigreschan, tgi en Germania, tgi en Frontscha, auters en Russia e beinenqualin schizun sur mar, ell'America.

Tgei che succeda en Surselva suenter la vegnida de capitani Vincenz a Siat ei gleiti concludiu. Tut tgi che po trer la comba vul per tut prezi serender en Spagna, pli bugen oz che damaun. La Spagna, la tiara dil sid, nua ch'ins enconuscha neginas neivs, neginas ferdaglias, la tiara che porta latg e mèl. Leu sgolien ils utschals barsai da bucc'en senza ch'ins stoppi luvrar il tgau giud la persuna. Adumbatten explichescha Vincenz con dira che la carriera en tiaras jastras seigi. Lein tadlar tgei che capitani Vincenz scriva ad in giuven che vul ir schuldau en Spagna:

Jeu vai a seu temps ritschiert vossa a mi scretta bref tras la quala vus demusseis a mi vies desideri d' vignir militer. Sche en risposta sto jeu sinceramaing dir che vus stueis saver che bucca tuts vegnien grons a pussents sco generalmain veing desiderau a manigliau. Pertgei ch' tier quei prigulus stan ston ins stao bia senza nagina pagallia... Ilg pur sto stao bia fatigias, aber cu el ei steunkels po el ruasa senza che ilg... schumber obligeschi a continuar la marscha la schgira pluvusa ne nevusa noitg, suletameing per exponer ilg gi suenter seu brast a la dolorusa frida dilg tegien, forza la bayonetta ne la cuclla ne la mort sezza... per in caprezi de quel che camonda a seu inemitg che en sia vetta a mai faitg ad el de laid en la mendra caussa...²

Ni en ina outra brev, nua che Vincenz illustrescha l'uiara cun colurs zun recentas:

², ³ Duas brevs, senza datum ed adressa, forse fictivas e concepidas pli tard per giustificcar sia posiziun

Per risposta a lur bref sto jeu dir per quels che en mai stai en l'uiarra, la qualla ei per exempel sco in marcau preus en per forza, ilg qual ei semiglionds a in gron senterì che ha la collur de ilg seun, ilg pli prezius cubiert de malla curada a tut bleschs de las larmas de las desventireivlas vieuas che bragien per lurs mareus et de nundumbraivels paupers orfens abandonai che salamentan lur tresta a desventireivla sort... suletamaing ils inimitgs continueschen e maza, engola, a fa tut en togs!... Oh, tgei terribels muments! La canerra da pli che cien escha en distintas gassas, aber en ina gada vegnien rutas en, horroriza! Ilg gari da quels che vegnien mazai, ilg bargli de las famiglias a la canera dilg sigieta, tier ilg murdergia sin tutas modas a manieras chei para chei seigi ina verdadera meztgia de carn humana che sigirameing caussa pli... ch'il giuvenessen di!³

Ina tresta anecdota che Vincenz raquenta, di tut:

Adin milliter che veva ina blasur eilg tgiau, di ilg docter che el stopi fa la operaziun de maneivel dilg Schurvi. — Na di ilg blassau che quei possi bucca esser, pertgei che el hagi nagin, perquei che sche el vessi giu Schurvi, fussi el bucca eus sut ilg survets militar!

Tut ha gidau nuot. Il pievel era tschurventaus dalla carriera che Vincenz haveva fatg. Sias epaulettas doradas, ses utschals mellens, fagevan par' ei de pli impressiun che sias admoniziuns.

Perfin il monsignur avat della claustra de Mustér era tschaf-faus dalla pareta eleganta digl officier. Da Sogn Placi pign vegn capitani de Vincenz envidaus en claustra. Leu dilucidescha avat Anselm cun capitani de Vincenz in plan. Il monsignur avat vul tarmetter en Spagna cun Vincenz in conventual, il pader Ildefons Decurtins, per schar collectar quel leu en favur della paupra claustra de Mustér.

Il viadi de collecta dil pader Ildefons Decurtins ei vegnius tractaus detagliadamein en in auter liug.

Capeivel che era las mattauns miravan pitgìv sil niebel officier aunc liber. La favur obtegn la dunschala Lisa de Caprez a Trun. Igl uost 1816 gia fan ils dus las solemnas empermischuns de matrimoni. Diesch dis pli tard gratulescha general de Reding da Sviz cun ina brev als spusai, sepurschend de far il cambrer il di de nozzas. — Mo il temps varga, ed ils carstgauns — meglier detg lur lunas — semidan! Gia ils 13 de schener 1817 declara il plevon de Trun, sur Giachen Gieriet en in document:

Essent che ilg christgiaun en seu viver sto secontener suenter las circumstanziass, sche han quellas effectuau che la niebla Dunschalla Liseta de Caprez ha preu la resolutiun de scheligiar ilg pact de mistat faitgs cun ilg sigr. Major de Vincenz.

La dunschala indemnisescha il capitani de Vincenz cun 800 renchs, ella regala plinavon per caussas pias e per ils paupers de Trun e Siat 150 renchs e surdat a Vincenz in certificat dil miedi che motivescha las raschuns per sligiar il pact de mistat.

Per ina perpetna regordientscha et engraziament a nies Segnier de ver giu quella fitschenta ina aschi ventireivla fin, eisei vegnieu cantau in solem Tedeum Laudamus en la Baselgia de soing Flurin de Siath, la Dumentgia de nossa Dunna de Candeillas, ils dus de Febrer dil onn 1817.

Da quei temps declara Vincenz ella gasetta dils 16 de december 1816 che mo umens sincers che lessien veramein empruar lur fortuna en tiaras jastras, dueigien procurar las necessarias scartiras ed elaborar scadin in memorial. El, Vincenz, vegni lu a presentar lur petiziuns alla societad reala dell'economia spagnola e silsuenter rapportar il success ed eventualmein lura realisar la colonisaziun.

Malgrad igl avis serius de Vincenz, seresolvan entgins giuvenots de Breil anetgamein de serender en Spagna. Il document numna ils sequents:

Gion Duitg Stivet, Toni Stivet, Hasper Clemens Cabialaveta, Chiasper Bonifaci Cargiet, Tomasch Gioseph Cargiet, Joseph Cabernard, Christian Steinhauer, Gion Giacun Cavegn, Gion Murezi Cabialaveta.

Arrivond a Sviz, obtegnan els buca il visum dagl ambassadur spagnol, general de Reding. Gion Gieri Cabernard vegn surplidaus dals auters de spert returnar a casa per implorar da Vincenz ina recumandaziun. Vincenz serenda personalmein a Sviz per intermediar. Sis dils pli obstinai vulan per tut prezi ir en Spagna e retscheivan finalmein il pass dal general. Ils prudents retuornan a casa.

Retuorn en Spagna

Il congedi mava plaunet alla fin e Vincenz fa las preparativas per returnar a siu survetsch en Spagna. Muort ils schliats temps sedecida Vincenz de prender cun el sia mumma e sia sora. El lai far a Danis in massiv carr de viadi. Sulet per la ferradira paga Vincenz otgontatschun renchs (ca. 150 francs da gliez

temps!). Munius cun ina carga plenipotenzas, memorials, recumandaziuns e confirmaziuns dallas auctoritads civilas ed ecclesiasticas, semetta capitani Vincenz, ensemen cun mumma e sora ed il pader Ildefons Decurtins sin viadi.

Ei seigi reteniu cheu sulet la ruta ch'ils Grischuns han priu per arrivar en la capitala dil reginavel nua ch'il sulegl va mai da rendiu. Ils 23 de mars 1817 partan els da Cuera per serender a Sviz, vinavon a Lucerna, Berna, enviers Lyon. Vinavon va il viadi a Toulouse, Bayonne, Irun, Vitoria. Ils 6 de matg arrivan ils Grischuns a Burgos. Leu metta Vincenz mumma e sora ch'eran malmein spossadas dal viadi, en in asil giu da maun. Ils dus umens continueschan il viadi a Valencia e contonschan finalmein Valladolid. Leu s'entaupan els cun ils emprems colons grischuns. Era ils «obstinai» de Breil havevan anflau quartier en quei marcau. Cheu succeda l'emprema sorpresa:

Cura che tut era disponeu per la marcha, sche alg medem tems survegnevan ei novas che diferentas familias fusen sin viadi per vignir a Espagnia, et particularmein dues de quellas grondas fusen schon arivadas leu Valladolid tochen che ei eran leu, et in po cumprender en tgei stand ellas senflaven, ei veven a Vitoria stueu vender car a cavals per buca stuer pagar in gron dazi... che vegneva pretendeu de la aduana Espagnola... Vincenz ei eus cun ina gada et ha retschiert ellas et mes en ina usteria e dau ad els de ses agien daners che ei sapien quella noig viver.

Da Valladolid fuss ei stau cuorta via per serender direct a Salamanca, nua ch'il regiment de Vincenz fageva survetsch. Plinavon mava il congedi en quendisch dis alla fin. Riscond de forsa piarder siu post, accumpogna Vincenz il pader Ildefons a Madrid per obtener leu per il pader la lubientscha ufficala de collectar.

Passond per Segovia arrivan ils dus Grischuns ils 27 de matg ventireivlamein en la capitala spagnola, Madrid.

Suenter ei ilg Vincenz eus tier tutas las auctoritads et ha buca schau per breigias sco era tuts ils empengs puseivels per molestar quellas, senteli de las pli aultas, entochen las pli petschnas per puder cuninagada collocar ses patriots. Perdegias de quei en sias Exelenzias ilg Sigr. de Vallejo, Protetur de tuts ils nos Ramonschs, sco era ilg Sigr. General de Wimphen, Oberst General de tuts ils Swizzers en ilg survetsch de Espagnia, ils quals han contribueu ton sco ad els ei stau pusseivel cun lurs grondas influenzas, che el vegnesi udeus dilg Regierung de Espagnia, che ei encunisent avunda che el ei bucca in dils pli lingers de l'europa...

Denton ils temps eran schliats, las circumstanziass de quellas uras nuota favoreivlas en talas fatschentas, sco il document di sez. Plinavon possedeve Vincenz buca ils documents sufficients per puder contrahar officialmein. Tonaton emprova el de contonscher urbida els pli aults cerchels.

Cura che quella (la collecta de pader Ildefons) fitschenta ei stada lugada ora, ei ilg Vincenz eus et dau ils dueivels pas per survegnir ina audienza de sia Alteza Reala ilg Prenz Carl de Burbon, frar dilg Reig, et Generalissim de tutas las troppas Espagnolas per mar et per tiarra, la qualla audientscha ei vegnida concedida, nua che el a informau agli schon numnau Sigr. Prenz de tutas las caussas en menedel de la situatiun dil Cantun Grischun. Che famiglias noblas de quel havevan buca seschau scriber en las glestas dilg survetsch de Frontscha ner Holland, sonder spigiaven sin ilg survetsch de Espagnia, tut quei sco ilg Illusm. Sigr. Chavel. Oberst de Castelberg de Sonvix a del haveva gieg. Cun quei motif ha el purtau avon ailg Prenz de formar in Battallun, supplicond che questa prepositiun vegnig acceptada de Sia Majestad ilg Reig traz sia respectabla mediatiun, Schianavon sco el veseva che quest Prenz tadlava cun bondad, sche ha el seprofitau de quella chischun, de proponer a Sia Alteza Realla in Plan de tgei maniera far la Recruta, sco de vistgir et de dar ils vaffens, sinaquei che ei survesien en tgei parts che ei fusien.

Probablamein ha il prenci fatg bucca de rir a quella proposta. Haveva la Spagna buca gest relaschau entiras retschas de schuldada, arrivond finalmein il temps de pasch? Il prenci hagi rispundiu, Vincenz dueigi exponer il plan, nua prender ixs daners per mantener las truppas existentas ed aunc recrutar novas el Grischun.

Sin quella risposta a ilg Vincenz faig la dueivla curtesia et eus per seu faig.

Cheu auda Vincenz che ulteriurs Grischuns seigien sin viadi en Spagna, denter auter duas famiglias de Falera cumpigliond gisiat persunas. El medem temps retscheiva el brevs da tuttas varts che exhorteschan Vincenz de procurar per els ina occupaziun en Spagna. Ils arrivonts, spossai dal viadi e nuncapend il lungatg, san buca co sesvolver. Ultra de quei basignavan els las pli necessarias caussas, sesanflavan en la pli gronda miseria. Buca de smarvegliar ch'els eran malamein trumpai dalla «tiara della Cucagna» e perdevan la curascha. Tonpli che Vincenz stueva repeter ad in repeter de spitgar ed haver pazienza. Cul

temps vegni el franc ad arranschar la caussa. Cheu entscheivan ils immigrai a murmignar e laschar la speronza. Co savevan ins haver perseveronza e speronza en lur situaziun schi precara! Entgins seresolvan de returnar ladinamein anavos en Frontscha, auters levan ir directamein a casa. Mo els eran malcuntents e denigravan e calumniavan il Vincenz ton sco ei pudevan, buca seregurdond che lez haveva avisau instantamein de restar a casa e spetgar tochen ch'el sappi organisar la immigraziun cun temps e peda.

Vegnen a del tut dureglia, quei che vegneva tschintschau dil mal, sche quei ha nuota incomodau el, ner piglau tema, sonder la vengonza che el preneva era de far bien per mal, se accordont din perdert um che scheva: 'cura che ti maglias, dai de migliar agls tgieuns, schegie che ei vessen de morder tei' pertgei el veva bein presenet che ilgs mals engratieivels survegnen cun ping motiv chischun de tschinschar mal pli che cien gadas il gi cura che la chischun forza sepresenta soletamein ina ga en in onn de far dilg bien.

Vincenz refiera sil fiat sias atgnas fatschentas e sevolva als quitaus dils immigrants grischuns. Muort sias bunas relaziuns obtegn Vincenz ina audienza tier il premier minister spagnol Pizarro. Vincenz, en cumpignia dil pader Ildefons, porscha al premier differentas brevs e plenipotenzias, denter auter ils salids dil cont Gion de Salis-Soglio. Quel era staus al Congres de Viena e probablamein avon u suenter il bal fatg l'enconuschientscha dil premier spagnol. Quella referenza ha effectuaiu gronda beinvuglientscha da vart dil minister. Cun tutta atenziun teidla el las supplicas de Vincenz e dil pader. Vincenz damonda per ils immigrants grischuns tetg e lavur. La famiglia dils arrivonts era danovamein s'ingrondida, essend che pliras persunas eran debarcadas a Barcelona.

Suenter treis dis vegn fatg de saver a Vincenz che Sia maiestad il Retg hagi determinau in cussegl de quater ministers plus il general dils Svizzers, de Wimphen, per dilucidar la questiu.

Il resultat: Il Cussegl propona ch'ils dus deputai della Cumpignia economica de Guadalquivir prendien ils giuvens grischuns a Sevilla, sin lur quen, dond ad els dus francs a di. Il medem dueigi d'aventar cun las duas familias a Valladolid. General de Wimphen e Vincenz van ca d'accord de ligiar ils «luvrers jasters» per pli liung temps. Ei stoppi vegnir concediu

in temps d'emprova. Pér cura ch'ins sappi sche clima, ambient, relaziuns de lavur etc. cunvegnyen als Grischuns, seigi il temps per in contract a liung temps acceptabels.

Il Cussegl va d'accord. Ils deputai della Cumpignia reala d'economia de Quadalquivir denton vulan retscheiver ils «luvrers jasters» mo sin fundament d'in contract. Plinavon pretendan els in concordat denter la Svizra e la Spagna che normeschi tuttas relaziuns necessarias. — Aschia croda tut pil mument ell'aua.

Vincenz denton dat ca si la speranza. En tutta prescha viseta el signurs e pussents, amitgs ed enconuschents della capitala spagnola, dumandond sch'ei sappien buca engaschar entgins giuvens survients. Mo tut che senuspescha. Ils temps eran talmein schliats ch'ins prefereva survir sesez! Daventond ils giuvens grischuns a Vincenz pli e pli gronda mulesta, dat ei la finfinala negina autra via che signar il contract della Cumpignia reala d'economia de Quadalquivir e schar serender ils aventuriers viers il sid. Sin intruidament de Vincenz passan ils giuvens tras Carolina, il capoliug dellas colonias tudestgas en Spagna. Il directur de quels colons envida ils Grischuns a gentar ed ha grond plascher d'udir da novs immigrants. Ladinamein scriva el al ministeri d'economia nazionala ch'el savessi duvrrar trenta tochen curonta famiglias per popular la Sierra Morena (ina dellas pli paupras regiuns spagnolas).

Era la Cumpignia reala d'economia de Quadalquivir visa ch'ella sappi emploiare depli luvrers. Vincenz procurescha ch'il spiendi vegni termess dal ministeri a Valladolid allas 17 persunas che spetgavan aunc adina sin engaschament. Mo buca tuts pon far il viadi el sid. In mattatsch d'endisch, in de tredisch ed in de sedisch onns ein ca habels per tals strapazs. Entras l'intermediaziun dil frar de Vincenz, anflan els suttetg ed occupaziun tier in meister-serrer, il qual s'oblighescha d'instruir ils matatschs grischuns en siu mistregn.

Sin recumandaziun dil General de Wimphen e dil minister d'uiara, obtegn capitani de Vincenz e pader Ildefons Decurtins allura ina audienza tier Sia maiestad, Ferdinand VII, retg de Spagna. (1814—1833)

Cun quei ha Vincenz et ilg Pader l'aulta honor de sepresentar avon la sagrada Persuna de Sia majestad ilg Reig, che retscheiva els dus, stend el sin peis sper il gron Tron ena mietz dils Prenzs gronds de

Espagnia, Ministers et Generals de tutas las armadas, Ilg qual cun quel la migeivladad chei a Sia majestad feig naturalla. Suentar che els dus han giu bitschau ses reals meuns, gi nies Vincenz agli Reig, dil Espagnol mes en Ramonsch, quei che suonda:

Sire, quel che ha l'honor che Sia majestad lubeschi de plidar, ei in emprem capitani dilg Regiment svizzer de Kayser che era avon en ilg temps che nus figevan la uiarra per quei ch'ei vegnesi restitueu a vossa Majestad ilg grond Tron de ses antecesurs, major de cavallerieia, suenter aber destinaus de vossa Majestad cun justicia et gratia alg schon numnau Regiment de Svizzers, et havend el pasaus per in onn cun sia Realla Lubienscha a sia chara Patria en ilg Cantun Grischun, in de quels che componeschen la Confederatiun Helvetica, ner Svizzera, et avon de concluder ilg termin de vossa realla lubienscha... Ilg segund: ei che el a purtau, schond mies en meuns ailg emprem minister Pizarro, felicitatiuns dilg Regierung de seu Cantun, che agureschen tuta felicitad et ventira a Sia Majestad sco ala Famiglia realla... Ilg tierz ei quel de esser vigniu tontas Famiglias Grischunas cun autras persunas sin lur cuests en seu Reginavel, spradameing della gronda fidonza che ellas veven de sia realla Clementia e buntadeivel Cor de sia Majestad.

Sire, quests treis mentionai motifs per ils quals el ha l'honor de recomendar en num de seu Regierung, algs Peis de Sia Majestad, ilg conteneu de quels.

Sia Majestad a cun tuta affabilidad respondeu che las circumstanCIAS dil temps present seigien bucca favoreivelas per talas fichentas, nueta ton meins vegli el far quei che quellas lubeschien senza pregudezi de las atentiuns de seu Reginavel.

Suentar questa conclusiun de la bucca de Sia Majestad han els dus, semetend puspei en schanuglias, bitschau ils reals meuns cun las medemas fuermas sco ei veng usitau ala presentatiun, fan suenter chei en sin peis las dueivlas reverenzias als gronds Personals de Espagnia e van.

Gronda bahaultscha e pauc resultat! Aschia fineschan las biaras ceremonias! Il retg ha dau ina risposta diplomatica che ha offendiù negin e gidau aunc pli paucs.

Tier tut las malcunvegnientschas succedidas quei temps sto Vincenz aunc prender en cumpra la malaveglia de ses agens superiors dil regiment de Kayser. Era ei muort scuidonza, era ei per tema ch'in niev battagliaun vegni eregius e fetgi concorrenza? En tutta cass obtegn el, curdaus momentan en miserias finanzialas, buc in bluzcher da ses collegas.

Quels de seu Regiment devan adel bravas gretas, manigiond per ina gronda echivocatiun che cun la vignida schi energica de tons Pumpalusers, sco quels grobs Svizzers numnen nus, vignessei faig si in Battiglun de Grischuns...

La mesira era buca cumpleina. Tut surura comparan a Madrid treis autras famiglias: Gion Martin Crapet cun consorta e tschun affons (de Sumvitg), Gion Antoni Curschellas cun consorta e dus affons, e Lorenz Modest Tgietgel cun dunna e treis affons. Els havevan fatg ina biala via puleina passond da Barcelona a Taragona, Valencia, Murcia per finalmein arrivar ella capitala. Ed uss eran els cheu, spossai e depauperisai, spetgond ch'il Vincenz offereschi beingleiti in bien suddetg. Vincenz secusseglia cun siu fautur de Vallejo che sa intermediar a Sos en Aragon tetg e lavur. La finfinala seresulta ei ch'ins savessi colonisar leu ver trenta famiglias svizras, essend che lezzas capeschien meglier de luvrar ell'agricultura.

Ils plans de colonisaziun

El decuors della stad 1817 haveva Vincenz elaborau in plan per colonisar immigrants svizzers en Spagna. Nus scursanin ed adattein il text per megliera capientscha:

1. Ei vegni mess a disposiziun ina part uaul, sinaquei ch'ils immigrants sappien retrer la lenna per construir lur avdonzas (casas lenn en Spagna!) Plinavon duei il retg metter a disposiziun terren commensurau, sinaquei ch'ils immigrants sappien ereger lur vitgs alla moda dil Svizzerland (?) medemamein duei restar bastant terren per orts, nua ch'ei sappi vegnir cultivau las verduras de Spagna e Svizra.
2. La regiun accordada als immigrants svizzers duei secatter en ina part della Spagna che ha in clima ulivau, pli sil freid che sil cauld, buca memia da lunsch d'in flum, il terren dueigi esser fritgeivels e trer empau da lom.
3. Sia majestad il Retg destineschi ch'ei vegni surdau cul temps ils animals necessaris allas famiglias: vaccas, taurs, cauras e nuorsas e tirs manedels, da medema maniera sco ilg ei vegniu fatg a siu temps ella nova Carolina (colonia tudestga). Plinavon ch'ei vegni dau durant dus onns il paun e quater bazz a di, precis sco ellas colonias tudestgas; era duei il stadi desister da tuttas contribuziuns per ils emprems diesch onns. Finalmein che ils beins accordai als immigrants daventien proprietad dils immigrants.
4. Ils spirituals che surveschan allas novas colonias dueien esser grischuns, pensiunai dal Retg de Spagna, tochen che lur pervendas possien mantener els. Il cult de baselgia duei restar tenor l'isonza grischuna, ei dueigi vegnir formau chors de baselgia che contan las messas e viaspras della dumengia.

5. Ei dueigi exister ina mezga publica, nua ch'ei dueigi vegnir mazzau animals tenor basegns mintga di, da leu vegni fatg raziunettas che vegnien repartidas a tut ils paupers commensuradamein, aschia che negin obtegni memia pauc u surpli, quei che empeila mo a despreci.
6. Per possibilitar il sura dueigi vegnir eregiu in magasin en scadin vitg, nua che tut il fretg che resulta dalla lavur cumina della vischnaunca, vegni deponiu. Questa lavur cumina dueigi haver liug duas gadas ad jamna, lu stoppien tuts luvrar ils frusts communal. La rendita de quels beins duei sustener ils vegls ed orfens che ein buc el cass de gudignar sez il paun de mintgadi.
7. Per l'erecziun dellas casas vegn gl'emprem dumandau mo 100 talers ordavon, quei per cumprar las caussas las pli necessarias. Per baghegiar la baselgia vegn giavischau 700 talers.
8. Tut il sura duess vegnir preparau gia ordavon, sinaquei ch'ils immigrants savessien gest retrer lur beins all'arrivada en Spagna, e savessien aschia ladinamein semetter alla lavur.

Buca mal, quei plan! Ei leva ina detga purziun optimissem, per saver sperar sin l'execuziun de talas propostas, treis onns suenter ina uiara sanguinusa sco la Guerrilla spagnola! Buca de smarvegliar che quei plan ei en cuort vegnius refusaus dal ministeri.

Il plan era vegnius renviaus, mo il problem sco metter giudamaun ils immigrants svizzers buca sligliaus. Cheu sevolva Vincenz als beinstonts de Spagna cun ina circulara stampada che vegn recumandada dal minister Pizarro. Vincenz damonda entras quella scartira misericordia e supplichescha d'acceptar Svizzers e Grischuns en lur survetschs, principalmein en lur agricultura. Quels immigrants grischuns capeschien ordvard bein de far pischada e caschiel, aschia ch'ils signurs de Spagna basegnien ca pli tarmetter lur survients als ports de mar per tschercar tals products sils bastiments ch'arrivien dalla Flandra e Hollandia. Igl ei ina brev che tut plonscha da frاسas e bials plaids. Schizun Vincenz che era schiglioc pulit familiarisau cul ceremonial spagnol, anfla per bien de far ina remarca arisguard sia circulara:

Nota: En nossa tiarra ner en ina autra che fus bucca quella de Spagna, fegieva ei nagins baseings de tonta parla (hanza) sco Vincenz ha stueu disquerrer en sia avon circulara; aber cun ils Spignolls che mintgia betler s'ecrei de desser in grond chavallier, eran tuts quels plaids a uerden che el gi leu en ella, nueta memia biar, pertgei cu in ha de far cun naradira sche ha num esser aschi nars sco ella.

Finalmein obtegn Vincenz era entginas enzennas de renco-nuschientscha per tut sias stentas en favur dils immigrants grischuns en Spagna. Giachen Morezi Cabialaveta, Nicolaus Riedi e Gion Duitg Stivet scrivan a Vincenz bialas brevs d'en-graziament ch'ei seigien vegni collocai schi stupent.

Novas vegnan e van, bunas e schliatas. Strusch haveva ina enzenna d'engraziament legrau nies capitani, arrivian puspei novas deprimontas. Tut anetg senumna ei, ils Grischuns a Sevilla lavurien stagn bia per relaziuns de Spagna ed aschia, essend spossai, seigien exponi a tuttas gnagnas ed influenzas che percuoran las tiaras cauldas. Il Bistgaun de Falera, bab d'ina numerosa famiglia hagi stuiu suttacumber alla febra tropica. La Cumpignia d'economia lai liber alla famiglia de returnar a casa, ni s'engaschar zanua auter; da lur vart offereschan els als dus mattatschs ed allas duas mattatschas pulita paga, aschia che la famiglia recaltgass uss de pli ch'avon. Nuotatonmeins, ils Grischuns a Sevilla vegnan taccai d'ina ulteriura malsogna, nuncurabla: il schar encrescher. Aschia seresolvan els de turnar a casa. Ils adressats della circulara rispundan, beinsavens en senn positiv. Mo ils Grischuns havevan schigiau il paun spagnol — e sepreparavan de returnar a casa. E leu vegnevan els senza dubi a discussegliair d'immigrar en Spagna. Pia eran las stentas de capitani Vincenz danovamein vanas.

Secund plan d'economia da J. B. de Vincenz

Malgrad las schliatas prognosas, e malgrad las paupras experientschas fatgas la davosa stad, elaborescha Vincenz in secund plan. Viu il fatg ch'ils Grischuns ni levan ni savevan sur-prender occupaziuns campestras, muort il clima nunsurportabel per pials muntagnardas, propona Vincenz de constituer ina Cumpignia grischuna per economia e commerzi. Quella duei per l'ina infirmir las posiziuns dils Grischuns gia secollocai en Spagna, per l'autra facilitar il stabiliment de novs immigrants:

Reglament faigs per quels che vulten formar la Compagnia dils Grischuns catolics en Espagnia

Schianavont sco en quest mund tutas las causas enfiseschen al crist-giaun che de nagina moda po conservar ina destinatiun per leung temps, sche el a buca precisa obligatiun de star leu tier, pertgei en

questa vetta humana naschen tals accidents che an capabels de volver grad entuorn las megleras ideas las qualas han totalmeng fundadas de la prudienscha... sche mettel jeu ils artekels che suonden per la pli gronda et exacta observatiun ded Els:

1. Ei vegn ad esser divideu en duas classes la Cumpignia. La emprema de quella en quels che han schon mistreing cun ilg qual havend applicatiun, husliadad et leu speras bein saver taner cassa: pon quels cunina gada esser meisters de dina Botega pintga alla entschata.

E sche las circumstantias lubeschen vegnen ins a proportionar in ton daners a mintgina suenter lurs basengs, cun la conditiun che per ilg emprem seigen ei bucca obligai de turnar els, entochen che ei seigen en in stad de puseivladat.

Nus scursanin uss il text ed adattein el a nossa capientscha:

2. Quels della secunda classa ein suttamess a quels della emprema, denton mo aschi lunsch ch'ei pertucca la fatschenta. Semuossan ils suttamess capavels, sche dueien ins ofrir puseivladad d'avanzament. Grischuns en survetsch privat tier Spagnols beinstonts dueien restar tier lur signurs e san silpli separticipar alla secunda classa de questa Cumpignia. Els san denton investir lur daners spargnai en la Cumpignia encunter dueivel tscheins.
3. Artechel treis oblighescha ils commembers de menar contabilitad. In quen de gudogn e sperdita duei adina puder mussar als coninteressai, en tgei situaziun las finanzas della Cumpignia sesanflien mintgamai.
4. Il beinstar ed ils avantatgs de questa Cumpignia dueien consisten en la amicezia e convegnientscha denter ils members. Ins observi strentgamein ils deportaments de quels. Ei seigi scumandau a quels de giugar, ded ir cun femnas dubiusas, ei seigi de s'abstrahar dil beiber e dil fimar. Ei seigi de viver zun spargnusamein, tener bein casa. Il Principal dueigi haver il dretg e l'obligaziun de curreger tals che cunterfan al sura.
5. Negins daners dueigien vegnir retscharts senza ina quittance, era buca empristar els senza cudischar bein ed en uorden.
6. Ils commembers dueigien buca empermetter de memia. Era buca empristar a tals che han gia retschiert in emprest. Era dueigien ins discussionar tals emprests denter ils assoziai, avon ch'accordar els.
7. Per s'avanzar stoppien ins luvrar els giuvens onns, sinaquei ch'ins sappi lura guder cun buna cunscienza il ruaus els onns de vegliadetgna.
8. Igl eventual gudogn d'in onn dueigi vegnir repartius sils commembers della Cumpignia. Per buca evocar pli bia spensas che rendita, dueigi la quota vegnir tarmessa a scadin member cun la proxima buna caschun. (la Cumpignia secompona da members ord l'entira Spagna). Ei vegn reteniu la quota a scadin che se-

comporta buca tenor ils principis della Cumpignia. Ils assoziai dueien buca far sur mesira gudogn sin la rauba singula, mobein sespruar de puder producir e vender ton sco pusseivel, per in preci raschuneivel; quei ei la megliera via per haver success e bien criedi.

9. Ils Principals de mintga Bottega dueigien dar bien exempel, buca mo cun plaid, mobein cun ovras. Ei vegn ultra de quei spetgau che tuts adempleschien lur obligaziuns religiusas: ir a messa firaus e dumengias, dir rusari venderdis e sonda sera avon ch'ir a durmir. Plinavon seigi de prender penetienza mintga quater meins. Ei vegn a vegnir communicau agl «oberkeit» il stabiliment dellas differentas secziuns de questa Cumpignia, e supplicau lur protecziun per quellas.
10. Haveies adina avon eglis igl exempel dils proletars ch'ei vegni rehs e l'admoniziun dils rehs che daventan paupers. Tgi che sa buca spargnar el pign, vegn era mai a saver spargnar el grond.
11. Tgi che va d'accord cun tut las sura ideas, tgi ch'ei promts de luvrar ditg per pauc, mo allura arrivar alla fortuna, tgi che ha perseveranza, quels Grischuns dueigien far ad el (Vincenz) las propostas per ils Principals dellas differentas bottegas. Sche quellas persunas han las premissas digl artechel 1, sche vegni el (Vincenz) a procurar per ils daners necessaris per schar entscheiver els sura fatschenta. Igl experiment dueigi entscheiver el pign, per allura, sch'il resultat cuntenta, sederasar pli e pli.
12. Tgi che vul observar tuttas numnadas obligaziuns, tgi che vul s'associar alla Cumpignia, obtegn ina copia dil reglement e vegn a signar il reglement cun agen maun. Tgi che sa ca far quei, duei declarar sia voluntad d'intrar en la Cumpignia en preschientscha de duas perdetgas che vegnan da lur vart a suttascriver questa declaronza.

NB: Inaga che la Cumpignia ei formada, eis ei buca lubiu ch'enzatgi s'associeschi senza la dueivla lubientscha en scret de tuts ils members. Plinavon obtegn il candidat de pli tard mo tons privilegis sco ei para als commembers fundaturs gest e ruschaneivel, essend ils iniziants ils purtaders dellas grondas lavurs e stentas.

Jeu sco auctur dil avon scret Plan de Economia fechel de saver che de mia vart a tut mes chars Patriots che jeu hagi en ilg numnau Project naginas miras, ner interess personal, sonder suletameig ei meu desideri de puder far dilg bein a touts nos Grischuns, sco jeu vai faig entochen cau, et vegn a far de caudenvia, et gues nagin po ver sin quest mund pli grond plischer che jeu sche ei fus enzanua puseivel de puder far mes Patriots ventireivels et tut quei spiradameng per gronda a mur a chareztgia che jeu portel encunter els, senza mirar sche ei san de quei grau ner buca

Balcer Gioseph de Vincenz

Ei basignass in studi special per analisar quest plan d'economia. Per l'ina stuess ins perscrutar la situaziun d'avon tschien-

tschunconta onns en Spagna, per l'autra ponderar, sch'il reglement ei cumplets ed efficacis. Ton ei segir, Vincenz encureva mo il bien per ses compatriots. Sch'el era habels de procurar quei, ei ina autra damonda. Vincenz haveva giu neginas scolas, auter che l'instrucziun militara. E militer ed economia han aunc mai fatg buna frina ensemen! Plinavon fa il manuscret alla fin dil reglement la remarca: Sch'il plan semussava nizeivels, sche lubeva el senza auter de modular el pli tard allas pretensiuns dil temps e dellas novas circumstanzias, tut quei era a Vincenz en schi cuort temps buca pusseivel de prever.

Igl ei medemamein interessant de remarcar las lecziuns de religiun e morala che Vincenz ha inserrau en quasi scadin artechel de siu reglement d'economia, quei ton pli che Vincenz era militar, e leu han religiun e morala mai propi prosperau da num e pum.

Quei plan ei vegnius fatgs enconuscent als Grischuns che sesanflavan da gliez temps en Spagna. Remarcablamein ha el giu quasi negin eco; sto esser che d'in maun u l'auter era la caussa buca en uorden.

Conoschend Vincenz che tut la lavur che el figieva per ses Patriots era senza nagin freig, pertgei denter els sezi fuva ei nagina uniun nuot, pertgei che in leva alf et lauter ner et ilg mender de tut era ei ch'ei veven in denter glauter nagina confidanza, quels d'ina visnaunca levan buca saver de quels d'ina autra, ad ilg davos vegnevan quels che eran din madem leug era malperina, a schevan in davos gliauter tutas aviras in lauter. Nua che in veseva che in pudeva far nuot, pertgei nua chei meunca l'uniun meunchei tut.

Havend Vincenz concludeu sia Comisiun reala en la Cuort de Spagna, numnadameing Madrid, sche sepresenta el en en audienza de Sia Majestad ilg Reig et ha la aulta honor de gir ad el de ilg Spignol en nies lungaitg Ramonsch:

Sire, jeu vai la gronda honor de presentar avon Sia augusta preschientscha sco comisionaus che jeu sundel staus de Sia majestad per ils nos Establisimens de las colonias Svizzeras catolicas, mo havend concludeu quella, sche sai jeu buca far cun meins che manifestar a Sia Real Majestad mes dueivels engratiamens, per la attentium schi gronda cun la quella Sia Majestad ha de sia vart demusau encunter mes Patriots, ils quals per bucca haver spigliau in cuort temps cun patientia, an stai privai dils benefecis che Sia Majestad per sia bundat, havesi ad els dispensau, suenter sco ilg Minister me ha informau, nua che jeu per tut quei dundel a Sia Majestad las dueivlas grazias, sco era per la satisfactiun che Sia Majestad ha mei destingeu cun honorar de la schon giegia reala comisiun, lubend mia existentia sco sche jeu fus

staus in diplomatic sco il che dependes de naging, en sia pumpusa Cuort, per tut ilg temps de siat meins cun ilg numnau obiect.

Sedigneschi pia Sia Majestad, d'admeter questas giestas demonstratiuns de carezia et veneratiun che tributa Siu schuldau ilg pli fideivel a sincer che a nagingas autras miras ner desideris che de dar sia davosa gueta de seun per Sia Majestad et tut sia Realla Famiglia.

Ilg Reig agli Vincenz ha respondeu schend: Jeu sundel cuntens de vos survetschs, et buns desideris cun ils quals jeu vai speranza che vos contnueis de caudenvia, sco entochen ussa. Jeu sundel informaus che gronda part de vos patriots che strusmeng eran ei arrivai en meu Reginavel, cura ch'ei scheven el per la tema ch'veven dela calira.

Ferdinand VII ha aschia exprimiu sia malcontentientscha sur la pintga perseveronza dils immigrants grischuns. La cuort roiala da siu maun veseva era mo nuidis quella immigraziun anetga, nunspetgada, nunorganizada. Vesend certs ministers ch'ils Grischuns sevulvevan a casa, sevilentan els tonaton. Forsa che quei era la caschun de schar sentir lur malaveglia ch'ils Grischuns eran vegni! Aschia piardan aunc quels ch'eran restai e s'engaschai pulitamein lur bien criedi. Schizun capitani de Vincenz croda suenter tons meins de reputaziun alla cuort en malagrazia, malgrad siu grond fautur, minister de Vallejo e siu bien enconuscent, premier minister Pizarro.

Orde quei vezan ins che figient in schliet pass, succeden ner suonden meli mals suenter che paren nunpuseivels de puder untgir orra.

Aschia pren quella episoda en la carriera de capitani Balzer Josef de Vincenz ina pauc gloriosa fin. Strusch in engraziament per sias stentas, absolut negin success cun ses plans per colonisar e stabilir en Spagna immigrants grischuns. Alla fin de siu congedi, serenda Vincenz tier siu regiment a Salamanca. Da leu procurescha el la dislocaziun de sia mumma e sora da Burgos a Salamanca. Fuss la carriera de capitani de Vincenz stada a fin, stuess ins numnar ella ina tresta tschessada.

Mo Vincenz survescha vinavon sut crunas jastras, tochen igl onn 1835. Entras diligenza, entras conscienziusadad e fideivladad s'avonza el vinavon. Cuort suenter quella episoda daventa Vincenz colonel litinent. Sin quei scalem survescha el ver quendischns. La cruna de sia carriera acquista el ils onns 1830, vegnend numnaus colonel. Franc ina prestaziun respectabla per in Grischun che haveva gudiu neginas scolass, auter che l'instrucziun militara.

Che Vincenz aveva fatg in num en survetsch spagnol demuossa era il privilegi che il retg ha accordau agli, aunc dal temps ch'el contrahava cun la cuort reala sco commissiunau uffical per il stabiliment d'immigrants grischuns:

Ils 26 d'uost 1817 conceda Sia majestad Ferdinand VII, retg de Spagna, entras decret, a Balzer Josef de Vincenz il tetel de Signur de Freyberg (Freiherr von Freiberg). Questa nominaziun dueigi vegnir fatga publica ed igl undrau possedi dacheunaven tuts ils dretgs che tala honor porta.

Avon che terminar questa lavur lein aunc dar in'egliada sin treis reflexiuns ch'il manuscret fa alla fin dil cumpendi:

1. Havessen ils Grischuns suandau las ordas che Vincenz aveva dau a sias uras en sia patria, ch'ei dueigien spetgar tochen ch'el hagi contrahau cun las autoritads spagnolas, fuss la colonisaziun segir reussida.

Havessen ils immigrants la finfinala giu empau pazienza igl emprem temps ch'ei sesanflavan en Spagna, il stabiliment gartegiava.

2. «Ils Engalenders sco ils pli sabis et rechs de tut ilg mund, han en lurs constituziuns ner leschas in artechel che expresameing camonda che ei posig buca vignir dau ina Plaza de consideratiun adina Persuna la quella seigi bucca stada cert temps empau pil mun entuern, a cun quei volten Els gir ner dar de entalir che in persunal dischents che hagi studigiau empau posi mai vignir pli perderts che cun ir a far viadis ord sia tiarra per ver las grondas raritats de las yastras.»

Ils immigrants grischuns ed il bien pader Ildefonds han pia fatg ina scola. Els han viu ch'ils utschals barsai sgolan negliu da bucc'en. Els han viu ch'ei dat dapertut miseria e ch'ei basegna luvrar sch'ins vul acquistar zatgei. Cuort, els han viu il mund!

«A repeteinsa l'autra gada che ils daners faigs ira per vegnir a Spagna deigen ei quintar sco schei vessen faig i quels nua ch'ei fusen stai a scolla, pertgei eliei segir avunda che suletameng miez onn de quela maniera sco quella ei stada, vala gues pli ch'forza sis onns de teorica, pertgei mai quei che veng palpau et veu ei quei che ordinariameng veng carteu.»

3. Vincenz aveva bein ina plenipotenza dil cau dil Corpus catholicum, denton negina incumbensa ufficala dil cantun Grischun per contrahar cun la Cuort roiala spagnola. Ils immigrants ein arrivai senza lubientscha, nunspetgadamein. Pia, per ina altra gada ha ei num prever e procurar. Pigl auter ha Vincenz persunalmein unfriu debia:

— el ha riscau all'entschatta de piarder sia piazza,

— el ha unfriu in tschuat temps muort ils immigrants grischuns,

— el ha spiars per ils patriots ver sistschien francs, ina summa ch'in astgass oz maneivel multiplicar cun vegn per obtener la valeta efectiva.

